

ДИГИТАЛНА ГРАМОТНОСТ И ДИГИТАЛНИ УМЕНИЯ В СЪВРЕМЕННА ПЕРСПЕКТИВА

ВАЛЕНТИНА МИЛЕНКОВА

ЮЗУ "Неофит Рилски"

vmilenkova@gmail.com

DIGITAL LITERACY AND INEQUALITIES IN KNOWLEDGE SOCIETY

VALENTINA MILENKOVA

SWU "Neofit Rilski"

Abstract

Digital literacy is a significant foundation of the modern knowledge society, operating in compacted spaces and times, in conditions of high mobility, in the interchangeability of many tools and resources, as well as in the saturation of information sources and opportunities for influence. The knowledge society is a comprehensive and sustainable digitized and increasingly digital literacy becomes a condition for prosperity in the new realms of mobility and relationships.

The analysis is based on the project "Digital Media Literacy in the Context of a Knowledge Society: Status and Challenges" funded by National Science Fund (in Bulgaria), 2018-2021, with team leader Prof. Ph.D. V. Milenkova. The Empirical data are obtained by questionnaire with 230 young adults. The paper argues that digital literacy includes the ability to search, select and process information in computer and network sources, content creation, and Internet safety skills.

Keywords: Digital skills, Digitization, Digital literacy, Digital competence, Media and Information Literacy (MIL)

1. Теоретични импликации

Дигиталните умения са свързани с развитието на информационните и комуникационните технологии (ИКТ), които са фактор за придобиване на по-широки и актуални знания, по-ефективно и творческо мислене, информирано вземане на решения в различни проблемни ситуации. Публичните процеси се характеризират с непрекъснато "дигитализиране", свързано с експанзията на мобилните технологии и интернет, които създават нови комуникационни мрежи и стават неразделна част от живота, променяйки идеята за умения и култура на обществото.

Дигитализацията, интерактивността и виртуалността непрекъснато отварят нови възможности и разширяват границите на мобилността. От друга страна, навлиза идеята, че интернет потребителите, родени след 1980 г., са "родени дигитални" (Терминът навлязъл в литературата е "digital natives": Palfrey & Gasser, 2008: 4). Те съвпадат с поколението на съвременните млади хора, които с лекота се адаптират към света на дигиталните технологии и интензивните процеси на техните иновации.

Настоящата статия изследва значението на дигиталната грамотност и умения, като ключови в днешното глобално общество. Много от традиционните форми на учене, кариера и ежедневието на хората се променят в условията на дигитализация. Затова дигиталната грамотност и умения са от основно значение за самите хора, общности и институции. Анализът разкрива същността на дигиталните компетенции и умения, както и отговорността на съвременното образование за формирането им у младите хора. В статията са очертани набор от умения и качества, които са важни за съвременния човек във връзка с виртуалната комуникация; умения, свързани с възможностите за търсене на информация и за участие в различни социални медии и мрежи. Все по-значими са уменията за критично и творческо отношение към информацията, както и способността за създаване на ново съдържание; не на последно място са етичните предизвикателства, свързани с правилното авторство, спазването му и границите, в които те могат да бъдат проявени.

През последните години дигиталната грамотност и компетентности са обект на голям интерес при обсъждане на това какви умения трябва да имат хората в обществото на знанието (Sefton-Green, Nixon & Erstad, 2009). Концепцията за „дигиталната грамотност“ има устойчива и дълга традиция на формиране и обосноваване, неразделно развиваща се с концепцията за медийната грамотност (Erstad, 2010); известни са също и различни публикации за дигиталната грамотност и възможностите за нейното изграждане в рамките на образователните структури (Sefton-Green, Nixon and Erstad, 2009). Разработването на тази концепция има отношение както към традиционната грамотност, така и към медийните изследвания и анализи.

Дигиталната компетентност (най-близка в съдържателен план до дигиталната грамотност) е концепция, описваща уменията, свързани с познаването и владенето на технологиите и прилагането на тези умения в професионалния и социалния живот. През

последните години се използват и други термини, които имат близко значение, като: компютърни умения, информационни и технологични умения, медийна и информационна компетентност (Adeyemon, 2009, Krumsvik, 2008).

В литературата има не малко изследвания по темата за дигиталната компетентност и умения на хората от различни възрасти, професии и класи. Проучванията са фокусирани в техните подходи, конструирани извадки и методи за събиране на данни (Deursen и van Dijk, 2009). Deursen и van Dijk (2009), но могат да се представят няколко общи насоки по отношение на реализираните изследвания в областта:

1. Първото направление е свързано с изучаване и познаване на изходните условия на боравене в мрежата;
2. Друго направление се отнася до специфичната среда, структури и хипервръзки, от които е изградена тази среда;
3. Друга насока на проучванията представлява съдържанието, предоставено от дигиталните медии и търсене на информация в мрежата.
4. Важен акцент в изследванията са личните цели и ползи от използването на дигиталните медии.

Дигиталната грамотност е свързана със способността за разпознаване на необходимата информация и включва уменията, тази информация да се намира, оценява и използва ефективно (Corteia и Teixeira, 2003).

Концепцията за дигиталната грамотност е утвърждаваща се концепция, свързана с развитието на технологиите, както и с политическите цели и очаквания за гражданство в общество на знанието. Тя включва разнообразни умения и компетенции в няколко области: медии и комуникации, технологии и изчисления, образование и информационна наука. Дигиталната грамотност се състои от: 1) технически умения за използване на цифрови технологии; 2) способност за използване на новите технологии по целенасочен начин за работа, обучение и професионални мрежи, както и за ежедневната среда и активности; 3) способности за критична оценка на дигиталните технологии; 4) мотивация за участие в дигиталната култура.

2. Емпирична рамка

2.1. Методологически параметри

Настоящият параграф представлява експлициране на резултати получени чрез непредставително количествено изследване с 230 младежи.

Количественото изследване бе осъществено с младежи, във възрастовата група 18 - 40 години; това са т.нар. "Digital Natives" – родените след 1980, родени и социализирани в дигиталните технологии още в тяхното детство. Метод на регистрацията на информацията: пряка индивидуална анкета.

Описание на извадката:

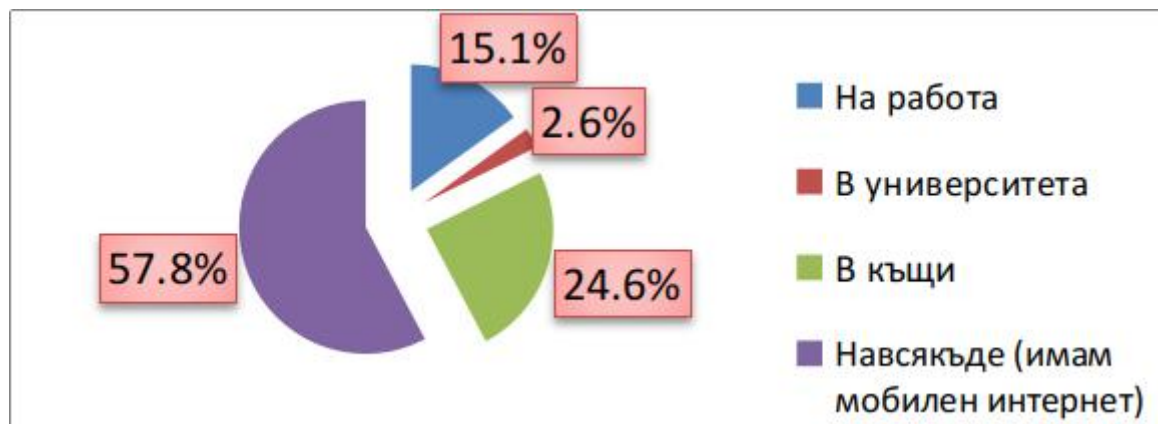
- По признака „пол“: 59,9% - жени и 40,1% - мъже ;
- По признака „населено място“, разпределенията са: столица - 27,6%; областен град – 51,3%; малък град – 19%; село – 0,9%; извън България – 1,3%
- По признака „възраст“ респондентите формираха следните групи: 18-26 г. – 59,9%; 27-34г. - 22,4%; 35-40г.- 17,7%.

Въпросникът бе насочен към идентифициране на дигиталните умения на респондентите, визирани чрез следните индикатори: честота на използване на интернет и социалните медии, самооценка на уменията за работа в дигитална среда – намиране на информация, комуникиране, създаване на съдържание, безопасни умения в мрежата.

2.2. Самооценка на дигиталната грамотност и умения

Изследваните млади хора във възрастовата група 18-40 години (в рамките на проведеното количествено изследване) [Вж. Приложение 1, 2, 3], споделиха, че използват интернет навсякъде: у дома, на работа, в университета, в свободното си време (Графика 1).

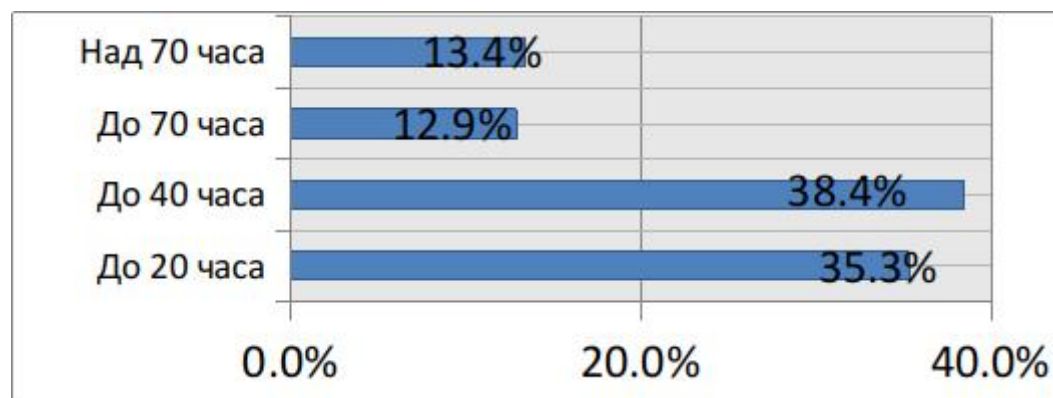
Графика 1 Къде използвате на Интернет

Всички респонденти са регистрирани в поне една социална мрежа, като Facebook, Instagram, Snapchat или Twitter.

Респондентите споделят, че почти непрекъснато са онлайн в Интернет, мнозинството от тях са повече от 30 часа на седмица (Графика 2).

Графика 2 Колко часа седмично използвате Интернет

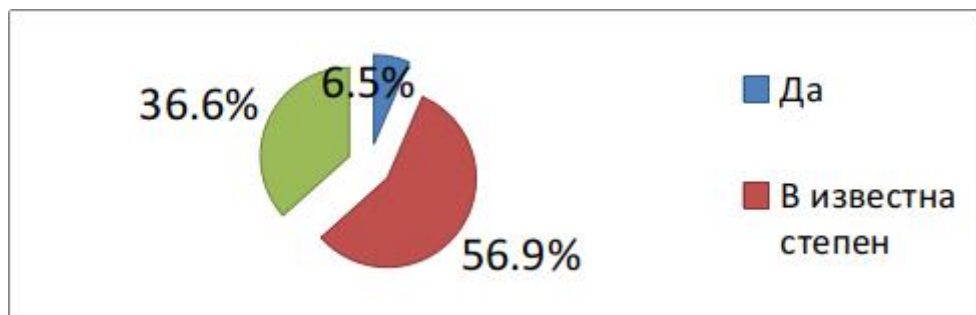
73,7 % от респондентите оценяват своите умения за сърфиране в Интернет като много добри. Тези умения включват: лесно използване на интернет, свързване към Wi-Fi мрежа; изтегляне на приложения за мобилно устройство; следене и актуализиране на мобилни приложения; сърфиране в интернет, сваляне и качване на файлове; регулиране на настройките за поверителност за работа с компютърни вируси и проблеми в интернет; работа с търсачки.

Анкетираните посочват, че притежават систематични интернет умения за бърза ориентация в даден уебсайт, преминаване от една уеб страница на друга или лесно намиране на уебсайт, който са посещавали преди.

По отношение на уменията „създаване на съдържание“, младите хора споделят, че могат да създават и качват онлайн съдържание, могат да правят промени във вече създаденото съдържание.

В същото време анкетираните лица заявяват, че не се доверят изцяло на информацията от интернет (Графика 3). 60,3% казват, че сравняват информацията от различни източници и сайтове.

Графика 3 Напълно се доверявам на Интернет

2.3. Заплахите в интернет

Интернет предлага много възможности, но крие и редица опасности, особено за онези, които не знаят как да гарантират своята сигурност. Децата са една от най-уязвимите групи. Според статистиките 50% от подрастващите вече използват Интернет и то преди да навършат 7 години. Често започват да общуват с различни хора през екрана, а това е идеална възможност за педофили и измамници <https://www.dnes.bg/obshtestvo/2018/11/22/decata-i-internet-silna-no-opasna-vryzka.394427>.

По данни от последното проучване на Центъра за безопасен интернет, 97% от българските деца използват глобалната мрежа. Почти всички те сърфират във виртуалното пространство всеки ден. 40% от тях имат публични профили във Facebook. Най-застрашени от капаните, които мрежата крие, са децата на възраст между 8 и 14 години.

„Национален център за безопасен интернет Маркетлинкс“ провежда през 2016 г. национално представително изследване за онлайн поведението на децата в България. (Национално представително изследване „Онлайн поведение на децата в България 2016 г.“), Резултатите от изследването за използване на интернет, информационни и комуникационни технологии от децата между 9 и 17 г. и от техните родителни показва, че днешните деца използват интернет все по-рано, по-често и все повече чрез мобилни устройства, което увеличава рисковете, пред които те се изправят онлайн.

Българските деца средно започват да използват интернет на 8-годишна възраст, което е една година по-рано, отколкото през 2010 г. Около 97% са активни потребители, което е голям скок спрямо 81% през 2010 г. Освен това българските деца влизат онлайн все по-често както в учебни, така и в неучебни дни. Завишеното използване увеличава

рисковете

(https://www.unicef.bg/assets/NewsPics/2017/PDFs/BulgarianNationalResearch2016_Summary_BG.pdf, Национално представително изследване „Онлайн поведение на децата в България 2016 г.”).

Българските деца все по-често попадат на вредно съдържание в интернет. Около 15% от тях споделят, че през последната година са били притеснени или уплашени от нещо, което са видели онлайн. Тревожно голям процент от профилите в социалните мрежи са публични, като процентът е най-голям при възрастовата група (12-14 г.). Около 87% от децата използват социални мрежи, което е значително над 54% през 2010 г. Една трета от българските деца са общували с човек, когото не са срещали на живо. Тормозът онлайн и офлайн между децата е нараснал значително през последните шест години. Около 30% са били обидени или засегнати от връстник през последната година. Процентът на деца, прибягвали до секстинг (изпращане и получаване на текстово или визуално съдържание със сексуален характер) не е нараснал спрямо 2010 г., но остава притеснително висок (https://www.unicef.bg/assets/NewsPics/2017/PDFs/BulgarianNationalResearch2016_Summary_BG.pdf, Национално представително изследване „Онлайн поведение на децата в България 2016 г.”).

Рискове крие дори невинното наглед публикуване на снимки в мрежата, които не са с подходящо съдържание, което може да доведе до тормоз и изнудване. Кибертормозът е следствие от безкритичното боравене с дигитални средства. Той се изразява в разпространяване на злепоставяща информация, снимки, изпращане на заплашителни съобщения, хакване на акаунти и изпращане от тях на съобщения, с цел злепоставяне. Най-важната му характеристика е, че той е публичен и разрушава авторитета, и може да повлияе негативно върху увереността и аз-концепцията на самото дете, тъй като веднъж споделена информацията може да се разпространява много бързо във всички платформи. Необходими са усилия, за да се предпазят децата от опасностите в Интернет, подготовка на родителите и учителите, участие на неправителствения сектор, за да може да се реагира адекватно.

3. Заключение

За развитието на дигиталната медийна грамотност днес най-голяма е ролята на интернет. Масовото разпространение на скоростен и широкоформатен интернет открива допълнителни възможности, които интегрират съвременната масова комуникация с междуличностната и ги позиционират в онези комуникационни плоскости, разгръщайки различни процеси на свързаност, действия и активности.

Дигитализацията се оценява като един важен процес, който вече активно е навлязъл в обществото, като е променил всички области на политическия, професионалния, социалния живот и личностните отношения и дейности на хората. Дигитализацията е навлязла в образованието, но все още има спорадичен и недотам целенасочен и организиран характер.

Като цяло, младите хора в български условия дават висока оценка на дигиталните си умения. Чувстват се уверени, че могат да създават различни видове съдържание и онлайн продукти, което показва тяхното добро познаване на дигиталната среда. Трябва да се има предвид, че придобиването на дигитални умения за работа в интерактивна среда подобрява ефективността и по отношение на образователната дейност, свързана с анализиране и комбиниране на информацията от интернет, обсъждане на различни идеи, и гледни точки, които могат да се открият в мрежата.

Необходими са повече систематични действия, дългосрочна визия, концептуално ориентирани стратегии към това как да се развият дигиталните умения и грамотност на индивидите, така че те да служат на обществото, но и на личностното развитие. От значение е също да се отбележи, че българското образование не винаги успява да бъде адекватно на новите изисквания и да отчита по ефективен начин промените.

Заплахите от дигитализацията се изразяват в задълбочаване на обществените разделения, в засилване на противопоставянето между общности и индивиди, в социално изключване на големи групи от хора, които нямат ресурси и потенциал да следват дигиталните промени и техните иновативни състояния.

Дигиталните умения и грамотност са важни и в институционален план; необходими са още усилия, за да се усъвършенства дигиталната култура на индивидите. В тази посока е необходимо политиките и стратегиите на национално ниво да се превърнат в реални действия, които да навлязат в практиката, за да бъдат ефективни и продуктивни.

Благодарности: Статията е базирана на проект "Дигиталната медийна грамотност в контекста на "общество на знанието": състояние и предизвикателства" КП-06-Н25/4, финансиран от ФНИ, 2018 - 2021

ЛИТЕРАТУРА

- Adeyemon, E.** (2009). Integrating digital literacies into outreach services for underserved youth populations. *Reference Librarian*, 50(1), 85-98.
- Erstad, O.** (2005). *Digital kompetanse i skolen* (Digital literacy in the school). Oslo: University Press.
- Erstad, O.** (2006). A new direction? Digital literacy, student participation and curriculum reform in Norway. *Education & Information Technologies*, 11, 415–429.
- Erstad, O.** (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1, 56–70.
- Eshet-Alkalai, Y., & E. Chajut.** (2009). Changes over time in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 12(6), 713-715.
- Eshet-Alkali, Y., & Y. Amichai-Hamburger.** (2004). Experiments in digital literacy. *CyberPsychology & Behavior*, 7(4), 421–429.
- Krumsvik, R.** (2008). Situated learning and teachers' digital competence. *Education & Information Technologies*, 13(4), 279-290.
- Palfrey, J. and U. Gasser.** (2008). *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*. Basic Books, New York.
- Sefton-Green, J., H. Nixon & O. Erstad.** (2009). Reviewing approaches and perspectives on "Digital literacy". *Pedagogies*, 4(2), 107-125.

Приложение 1

Категория	В много висока степен в %	В много ниска степен в %

Да използвам Интернет	73,7 %	0,4 %
Да се свържа с WiFi мрежа	88,8 %	0,9 %
Да отворя нов раздел в браузъра	83,6 %	2,2 %
Да изтегля приложения за мобилното си устройство	86,2 %	1,3 %
Да инсталирам приложения за мобилното си устройство	86,2 %	2,6 %
Лесно се ориентирам в даден уебсайт	57,3 %	1,3 %
Лесно намирам уебсайт, който съм посещавал	72,8 %	3,0 %
Лесно намирам информацията, която ми трябва	69,4 %	1,7 %

Приложение 2

Категория	Да	В известна степен	Не
Мога да свалям файлове	91,8 %	5,6 %	2,6 %
Мога да качвам файлове	84,9 %	10,8 %	4,3 %
Мога да регулирам настройките за поверителност	76,3 %	16,8 %	6,9 %

Мога да попълвам онлайн формуляри	85,3 %	11,2 %	3,4 %
Мога да създавам страници във Фейсбук	85,3 %	7,8 %	6,9 %
Мога да работя с Интернет търсачки	95,7 %	2,2 %	2,1 %

Приложение 3

Категория	Да	Не
Контролирате кой да вижда съобщенията Ви	73,3 %	26,7 %
Споделите онлайн видео, което сте създали	78,9 %	21,1 %
Да направите промени в онлайн съдържание на други	35,3 %	64,6 %
Да направите уеб сайт	38,8 %	61,2 %
Да създадете блог	48,3 %	51,7 %
Да пишете коментари в YouTube	88,8%	11,2 %